

**International Conference on Religious Tourism and Tolerance,
9-12 May 2013, Konya /TURKEY**

Editör
Prof. Dr. Muhsin KAR

9-12 May 2013, Konya /TURKEY

International Conference on Religious Tourism and Tolerance, 9-12 May 2013, Konya /TÜRKİYE

D Her hakkı saklıdır. Bu kitabın tamamı yada bir kısmı, yazarının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi yada herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

Bu kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör
Prof. Dr. Muhsin KAR

Designer
Recep TAN
Himmet AKSOY

ISBN: 978-605-4769-22-3

Aybil Yayınevi Sertifika No : 17394

AVBiL
YAYINLARI
www.aybilonline.com

KONYA-MAYIS-2013

1. Giriş

"Kişi akıl ile yücelir, bilgi ile büyür, bu ikisi ile saygı görür" (Kutagu Bilig).

Var olduğu günden beri, kendini ve çevresini tanıma ve anlama çabasını yeni yöntem ve yaklaşımlarla sürekli yenileyen insanoğlu, bu çabasına ilelebet devam edecek gibi gözükmemektedir. Bu çaba insanı birbirinden ayrılamayan bireysel ve sosyal yaşantısındaki bütünlük içinde ve tüm yönleriyle kuşatmaktadır (Karacoşkun, 2012:59). İnsan, biyolojik-psikolojik ve sosyal bir varlık olduğu kadar aynı zamanda inanan bir varlıktır. Çünkü, yeryüzünde *"farkında olduğunun farkında olan "* tek canlı türü insandır.

Birey ve toplumların davranışları üzerinde dinin çok yönlü etkisi yadsınamaz. Dinler Tarihi ve Antropoloji'nin verileri başta olmak üzere, kapsamlı bilimsel araştırmalar, dünyanın hemen her tarafında insanların büyük çoğunluğunun tabiatüstü, aşkın, insan ötesi mutlak bir varlığın (veya varlıkların) mevcudiyetini kabul ettiklerini ve inandıklarını ortaya koymaktadır. İnanç soyut bir kavramdır ve insanlar bireysel farklılıkları dolayısı ile bu kavrama değişik anlamlar ve değerler yükleyebilmektedirler. Bir insanı herhangi bir dinin mensubu yapan temel unsur, o insanın sahip olduğu bu dinin inanç esaslarını bilmesi, kabul etmesi ve bağlanmasıdır. Bu durum inançlarımızın hem bilişsel, hem duygusal ve hem de iradi içerikli oldukları anlamına gelmektedir. İnanma insanların bütününe ilgilendiren, bu yönüyle birçok boyutu bulunan bir eylemdir. Dini inanç, insanın bütün psikolojik yapısını ve işlevlerini kuşatıcı bir tabiata sahiptir. Bilinç ve bilinç dışını, biliş, duygu ve davranışı tümüyle kapsayıcıdır. Smith (1979)'e göre iman, temel bir insani nitelik olup, kişinin kendisine, diğerlerine ve evrene karşı yönelimi veya toplam cevabıdır. Bu konuda, Muhyiddin ibn-i Arabi'nin hadis olarak naklettiği bir söz var: "Men arefe nefsehu fegad arefe Rebbehu" (Kendini bilen rabbini bilir) (Akt: Mehmetoğlu, 2010:145-148).

İnsanoğlunun yaşadığı çatışmalar birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Bir tarafın olması gerekenleri karşı tarafın değerlerine ters düşüyorsa kaçınılmaz olarak çatışma ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bu çatışmalar çok değişik türlerde ortaya çıkmaktadır. Çatışma kuramlarından Psiko-kültürel kuram, çatışmayı bireyin kendisi, diğerleri ve davranışlarına ilişkin inançları ile açıklamakta ve çatışmaların kaynağını *"psikolojik ve kültürel farklılıklar "* olarak görmektedir. Çatışma, bir kişinin değerleri diğerleriyle uyuşmadığı zaman da ortaya çıkabilmektedir.

Çatışmanın, literatürde birçok tanımı yapılmıştır. Çatışmalar genellikle olumsuz olarak algılanmakta ve çelişki, zıtlık ve tartışma gibi ifadeleri çağrıştırmaktadır. Genel olarak, çatışma; *"duygu, düşünce ve davranışlarda içsel ya da dışarıdan gerçekleşen psikolojik ve sosyal engellenme haliyle ilgili olan çatışma kavramı farklılaşan amaç ve isteklerin karşılıklar içinde mücadele etmesi"* anlamına gelmektedir. Çatışmalar, özelden genele doğru; kişi-içi, kişilerarası; grup-içi, gruplar arası ve uluslararası çatışmalar şeklinde sıralanabilir.

Düşünce ve davranışların meşrulaştırılmasında dini anlam evreninin sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Dinlerin bütünleştirici etkisi, çatıştırmaya nazaran daha fazladır. Sosyal bir gerçeklik olarak dinin toplumsal işlevleri, dinlerin niçin çatışma sürecine müdahil olduklarının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Yaşayan her din doğası gereği sosyal münasebetler kurma ve onları sürdürme zorunluluğu içinde olduğu için, *"her dini fiil daima aynı zamanda ferdi ve toplumsal bir eylem"* olmaktadır. Sosyal sistem içindeki dini inanç, değer ve pratiklerin genişliği, derinliği ve yoğunluğu ile sosyal ve kültürel hayatın bütün birimleri arasında bir etkileşim vardır.

Çatışma çözme, uzlaşma ve tarafların çatışmalarını çözmek için bir araya gelerek yaptıkları yatıştırma süreci olarak görülmektedir. Çatışmaları çözmeye olumsuz tutumların yerine sağlıklı, yapıcı, ilkeli, iletişime açık, işbirlikçi tutum ve davranışlar geliştirilmelidir.

Çatışma çözme becerilerinin kazanılması, empati kurulması, uzlaşma ve hoşgörü kültürünün kazanılması ve bireylerin zihniyet değişimlerinin gerçekleşmesinde inanç turizmi, ötekine ait değer, inanç ve davranış kalıplarının tanınmasını sağlayacağı için oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğülmüş (2001)'e göre, kişiler arası sorunlar, etkileşimde bulunan taraflardan en az birinin, mevcut etkileşimin niteliğinden memnuniyetsizlik duymasıyla ortaya çıkar. Çatışma, bütünleşme kadar toplumların hayatına egemen olan bir süreçtir. Özellikle 1990 sonlarında başlayan çeşitli coğrafyalarda dini görünümlü çatışmalar, intiharlar, iç savaşlar bir hayli yaygınlaşmıştır. Sosyolojide bütünleşme teorisi olan işlevselciliğin 1950 sonrası dönemde, özel olarak adalet ve barış söylemleri ile ortaya çıkan dinlerin çatışmadan ziyade bütünleştirme sürecinde rolleri tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal çatışma ve din olgusu derinlemesine incelenmeyi bekleyen bir konudur (Aydınalp, 2010:189). İnsanların belli düzeyde, ötekinin gereksinimlerini karşılamaına engel olmadan kendi gereksinimlerini karşılamaı istenilen bir durumdur. Bu amacın gerçekleşmesi bireyler arasındaki çatışmanın çözümünün sistematik bir tartışma, diğer bir anlatımla problem çözme sürecini izlemesi yoluyla gerçekleşir. İnsandaki psikolojik eğilimler, kişiyi farklı yönlerde tercihe zorlayan bir "karmaşıklık" özelliğine sahiptir. Birey, çok yönlü ihtiyaç ve istekleri ve ideallerinin güdülenmesiyle davranışta bulunan, gerilimli bir tabiata sahiptir. Din ve iman, psikolojik gerilimleri dengede tutan bir güven ilişkisi olarak önemli bir fonksiyona sahiptir (Hökelekli, 2010:168).

Dini inanç ve pratikler ekseninde şekillenen değerler; kimlik sahibi, dürüst ve samimi olmak, kişisel sorumluluk duygusu kazanmak, belli amaçlara sahip olmak, gelişmeyle ilgili motivasyon ve kişisel duyarlılıklarda derinleşmek, stres ve krizlerle başa çıkma konusunda uyum sağlayıcı stratejiler geliştirmek, kendi kendine karar verebilme yeteneği kazanmak, fiziksel sağlıkla ilgili iyi alışkanlıklar geliştirmek gibi ruh sağlığını olumlu yönde etkileyebilecek bir çok davranışın gelişmesine katkıda bulunmaktadır. İnsana özgü karmaşık ve sürekli gelişim süreci içinde olan birey, bir yandan algılama biçimleri, tepkileri, tutumları ve alışkanlıkları ile atalarından devraldığı normlara uymakta, diğer yandan yaşadığı kültür verilerini değerlendirmektedir (Mehmetoğlu, 2010:145; Armaner, 1980:129).

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, "Çatışma çözümede dini fenomenlerin etkisi nedir?" sorusuna cevap aramaktır. Din ve inanç olgusunun, çatışma çözücü ve bütünleştirici etkisi üzerinde son zamanlarda başta ABD olmak üzere birçok ülkede araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmalar genel olarak birey-içi, bireyler arası, grup-içi, gruplar arası, kültürler arası ve toplumlar arası çatışmalarda din ve inanç faktörünün uzlaştırıcı ve önleyici etkisini analiz etmektedir. Çatışmalar ilişkiyi sevimsizleştirir ve bozar. Kurum ve grup için, çok pahalıya mal olup, grup ve kurumun etkisini azaltarak işlevsizleştirir. Bu durumda, çatışmaların çözülüp çözülmediği, çözüldüyse hangi yöntemle çözüldüğü önem arz etmektedir. Çatışmalar çözülmezse, kırgınlıklar artar, duygular başka kişi ya da nesnelere yöneltilir ve kişileri yakınmaya, arkadan konuşmaya ve dedikodu yapmaya yönelir.

3. Araştırmanın Metodu

Bu araştırmada, literatür taraması yapılmıştır.

4. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

4.1. Çatışma Kavramı

Çatışma sözlüklerde, "çarpışma ya da uyuşmazlık, tartışma ya da kavga, savaş ya da mücadele" olarak tanımlanmaktadır. Çatışma temelde bir problem durumu olup insan

yaşamının ve ilişkilerinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Kişi-içi çatışma, birbiri ile çatışan iki amaç veya güdünün aynı anda ortaya çıkması ile kişinin içinde yaşadığı çatışmadır. Kişilerarası çatışma ise iki veya daha fazla birey arasında gerçekleşen çatışmadır. Kişilerarası çatışma birbirine zıt ilgi, görüş ya da fikirleri ifade eden kişiler arasındaki etkileşim olarak tanımlanmaktadır. Kişiler arası sorunlar, etkileşimde bulunan taraflardan en az birinin, mevcut etkileşim biçimi ile ideal etkileşim biçimi arasındaki farkı algıladığı, bu fark yüzünden gerginlik hissettiği, gerginliği ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunduğu, ancak girişimlerinin engellendiği bir durum olarak tanımlanabilir (Öğülmüş, 2001). Çatışma genel olarak, "duygu, düşünce ve davranışlarda içsel ya da dışarıdan gerçekleşen psikolojik ya da sosyal engellenme haliyle ilgili olup, farklılaşan amaç ve isteklerin karşıtlıklar içinde mücadele etmesi" anlamına gelmektedir (Toft, 2007; akt: Aydınalp, 2010: 189). Etkileşimin var olduğu sosyal ortamlarda kişiler arası sorunların varlığı kaçınılmazdır (Bedel, 2011).

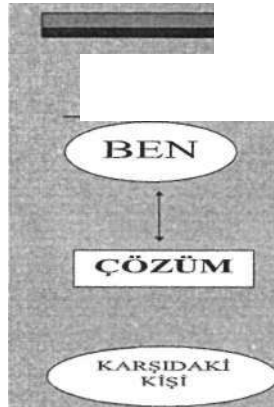
Din, toplumsal değişimde çatışma yoluyla da takviye edici bir etken olabilmektedir. Sosyal değişimin en önemli dinamiklerinden biri çatışmadır. Egemen olanlarla egemenlik altında bulunanlar arasında, bazı gruplar ve farklı değer sistemleri arasındaki çatışmalar tarihe eşlik etmiştir. Bu bağlamda din, daima birleştirici bir rol üstlenememiş, yer yer şiddetli çatışmalara da sahne olmuştur (Kehrer, 1998:95). Din savaşlarını buna örnek olarak verebiliriz.

Her birey, özerk olarak beklentilerini gerçekleştirmek ve sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürmek istediği halde yaşamdaki bir takım olumsuzluklar, hayal kırıklıkları ve örselenmeler bireylerde çatışmalara yol açmaktadır. Çatışma, bir engellenme durumu olup, gerginliğin artmasına yol açar. Engellenme ve çatışmaların büyük çoğunlu doğa yaşam süreci içerisinde kaçınılmaz durumlardır. Çatışma kuramı literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır: "Toplumsal örgütlenmenin temelinde değer ve kaynakların eşitsiz bölüşümünden kaynaklanan bir yapısal çelişki ve çatışmanın bulunmasından dolayı tüm ekonomik, toplumsal, siyasal kurum ve süreçler, kültürel, sanatsal, bilimsel etkinlikler, o toplumda yaşayan sınıf ya da grupların karşılıklı anlaşma, uzlaşma ve yardımlaşmaları sonucu değil, taraflar arasında değişik düzeylerde sürekli tekrarlanan çatışmaların bir sonucu" olarak ortaya çıkmaktadır (Seber, 1991; Öztürk & Uluşahin, 2011:66-67; Demir & Acar, 1997:47).

4.1.1. Çatışmanın Nedenleri

- . İnsanları etkileyen farklı değer kaynaklarının bulunması
- . İnsanların temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanamaması
- . İnsanların paylaşmak zorunda oldukları kaynakların sınırlı olması

4.1.2. Çatışma Çözme Yöntemleri

Baskı - Gücü
Kullanımı

Olumsuz
Duygu Alıcısı

Çözümü fön sunuyorum, V<s
k3r"Şticİ3ki kişudetm olumsuz et uy Q t
"gediyor.

t

Z'mf

'YI^TftzeTirt- -2

Baskı - Gücü 1.
Kullanımı

Olumsuz
Duygu Akışı

i**&rd %&&*<*KİŞİlooruat<?o;zurr*yoıunu
bildiriyor. Bu-sefer olumsuz
duyguyu ben yaşıyorum.

HñHMri HñNHİ

Bu iki yöntem de gerçekten çözüm getirmiyor. Sorunun tekrarlama olasılığı vardır. Görünen kısım sorunun çözüldüğü imajını uyandırır fakat sorun çözülmüştür.

's'f*:?- 'rp-t-:::\, .:- ,<<:-. . . ' . ' . . \ . . . :

KARŞI
D AKI KİŞİ !

Görüldüğü gibi, bu şekilde bir yaklaşım tarzı, çatışmalarımızı büyük ölçüde zaltacak veya ortadan kaldıracaktır. Sonuçta, sağlıklı bir iletişimin yolunu açacaktır.

4.1.3. Çatışmaların Çözülmesi

Bireyler arasında ortaya çıkan çatışmaların çözümlenebilmesi için aşağıdaki adımların takip edileceği bir çözüm stratejisi takip edilebilir:

1.Sorunu tanımlama: Çatışma yaşayan bireylerin katkısıyla sorunun tam olarak ne olduğunun ortaya konması gerçekleştirilir.

2-Olası çözümler üretme (birçok çözüm yolu ortaya koyma): Beş ya da on dakika gibi belli bir zaman süresi içinde akla gelen bütün çareler, iyi ya da kötü, mümkün ya da değil gibi ayıklamalara tabi tutulmadan olduğu gibi bir yere yazılır.

3-Çözümleri Değerlendirme: Bu aşamada çözüm yolları çatışmayı yaşayanlar tarafından teker teker değerlendirilir.

4-Karar verme: Bu noktada, amaca hizmet edebilecek en iyi çözümde karar kılınır.

5-Çözümün Uygulamaya konulması: Kararın nasıl uygulanacağı da bu basamakta görüşülür.

6-Çözümün başarısının değerlendirilmesi: Bir çözümün uygulanır olup olmadığını denemeden anlamak çok güçtür. Bu nedenle karar verilen yöntemin denenmesi ve elde edilen sonuçlar gözden geçirilerek uygulamanın ne ölçüde başarılı olduğunun değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

4.2. İletişim Nedir?

İletişimin birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları;

- . Bizim başkalarını, başkalarının da bizi anlamasına yarayan bir süreçtir.
- . Kişi ya da kişilerin karşılıklı bilgi, duygu ve düşüncelerini paylaşma süreci
- . Düşünce ve görüşlerin sözlü olarak karşılıklı alışverişi
- . Sözel ve sözel olmayan etkileşim yoluyla yaşantıların paylaşılması sürecidir.

Tutumlarımız, değerlerimiz ve algılamalarımız günlük hayatta kişilerle nasıl iletişim kuracağımızı belirler. Sağlıklı iletişim kurmamızı etkileyen psikolojik etmenler:

- . Önyargılar
- . Tavırlar
- . Beklentiler
- . Değerler
- . Açık fikirli olmama
- Kaygı

4.2.1. Sağlıklı iletişimin Kuralları:

- . Gülümsemek (yeri ve zamanı uygun olduğunda)
- . Gerçekçi ve belirli önerilerde bulunmak
- . Yumuşak bir sesle ve acele etmeden konuşmak
- . Empatik, sabırlı ve kabul edici olmak

- . Geri bildirim vermek
- . Göz teması kurmak
- . Beden dilini iyi yorumlamak
- . Dikkatli bir şekilde dinlemek ve dinlediğinizi davranışlarınızla belli etmek
- . Daha iyi anlamak için sorular sormak
- . Açık uçlu sorular sormak
- . Sakin ve kendinizden emin olmak
- . Basit ve anlaşılır bir dil kullanmak
- . Yüz yüze konuşmak
- . Etkileşime önem vermek, uygun olduğunda dokunmak veya sarılmak
- . Konuşmada hitap edilen kişinin ismini kullanmak

4.2.2. İletişim Gücünün Ürünü Olarak Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ, sosyal zekânın özel bir biçimidir. Duygusal zekâ, başkalarına ait duyguları izleyebilme, bu duygular arasında ayırım yapabilme ve bu süreçten elde edilen bilgiyi düşünce ve davranışa yansıtmadır. İletişimde, anlaşma ve çatışmada duygusal zekâ;

- . **Benlik Bilinci:** Bireyi saran duyguların farkında olmasıdır.
- . **Duygu Kontrolü:** Olaylara karşı tepkinin kontrolüdür.
- . **Bireysel Motivasyon:** Amaçlar için duyguların yönlendirilmesidir.
- . **Empati:** Başkalarının duygularının farkında olmaktır.
- . **İlişkiyi Yürütmek:** Başkalarının duygusunu yönetmektir (Albrecht, 2006).

Din psikolojisi alanında yapılan çalışmalardan hareketle, çağımızın önemli popüler alanları arasında yer alan iletişimin, din psikolojisi alanında da yerini aldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, "dini iletişim" din psikolojisinin konulan arasına girmiştir (Karacoşkun, 2012:67).

4.3. Empati ve Zihin Kuramı (Theory of Mind)

Empati (empathy), "*hissetme, duygu sezgisi, duygudaşlık*" anlamlarına gelmektedir. Başkasının yaşantısına katıldığını hayal ederek duyulan içe bakmaktır. Bir başka ifade ile bir kişinin diğer kişinin öznel deneyimlerini o kişiye özel olan açıdan anlamasıdır (Arkonanç, 1999:188). Empati (eş duyum, eş duygulanım), "*kişinin kendi kişiliğini başkasına yansıtarak, onu bütünüyle anlaması durumu*" diye de tanımlanabilir. Empati, kişinin hem başkasının yerinde hem de başka bir kişi olarak kimliğinin farkında oluşunu içerir. Evrimde bir adım yukarı düzeyi, "*ötekinin durumuyla ilgilenme, ona yardım etmeye, onu teselli etmeye çalışma*" şeklinde görebiliyoruz. "Emosyonel Empati" de denilen, daha çok inferior frontal girusta konuşlanan ayna nöronlar mekanizmasının oluşturduğu, Emosyonel empati'yi, "*Hissettiğin şeyi ben de hissediyorum*" şeklinde tercüme edebiliriz. Daha üst empati sistemine geçtiğimizde, "Bilişsel Empati'yi görebiliriz; bunu da "*Ne hissettiğini anlıyorum*" şeklinde çevirmek mümkün. Buna, "*başkasının bakış açısından bakabilme*" de diyebiliriz. Ventro medial Prefrontal kortekste konuşlanan bu üst düzey empati sistemine de Theory of Mind/Zihin Kuramı adı verilir. Başkasının bakış açısından bakabilmeyi, ilerde doğabilecek

olan sonuçları emosyonel olarak tasarlayabilmeyi içeren bu "Zihin Teorisi", gelişimsel olarak çocuklarda ve yetişkinlerde, filogenetik olarak da şempanzelerde başlar. *"Birisini düşman bellemeden önce onun makosenleriyle bir ay dolaşmaksın "* diyen Kızılderili atasözünün, hem Emosyonel hem de Bilişsel empatiyi içerdiği açıktır. Psikodramada da bu iki empati tipinin ikisi de vardır (Öktem, 14.12.2012, www.noropsikoloji.org).

Aktarımlar, bireyin geçmiş yaşamındaki ilişki kişisine bilinçdışı saplanması nedeni ile oluşur ve çoğu zaman insanlar arası ilişkilerin bozulmasından sorumlu tutulur. Psikodramada duygusal aktarımı oyun şeklinde yaşamak ve grup içinden bilinçli olarak transferans taşıyıcılarını seçme olanağı vardır. Tele, tek yönlü olan empatiden farklı olarak, iki ya da daha fazla bireyin iç dünyalarının karşılaşmasıdır. Bireyler arasında yaşanan gelişmiş ve sağlıklı bir ilişki biçimi olan tele sürecinde, bir an için bireyler birbirlerinin iç dünyalarını, o sırada nasıl hissettiklerini kendi içlerinde yaşarlar (Özbek & Leutz, 2003).

4.4. Din Olgusu

4.4.1. Dinin Tanımı

Dinin literatürde birçok tanımı yapılmıştır. Karacoşkun (2012)'a göre din, *"her konuda insanları, akıllarını, irade ve isteklerini kullanarak, hayır olan şeylere götüren böylece dünya ve ahret saadetine ulaşmalarını sağlayan, peygamberler aracılığıyla Allah 'in gönderdiği ilahi esasların bütünü"*; Sencer (1999:7)'e göre din, *"kutsal bir dünya ile ilgili bir inanç ve pratikler sistemi"*; Whitehead (2001)'e göre din, *"insanın içini temizleyen inanç gücü, içtenlikle benimsendiği ve tüm anlamıyla kavrandığı takdirde insanın karakter ve kişiliğini değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemi"*; Webster Evrensel Ansiklopedik Sözlük (2002)'te din, *"kişisel dini tutum, inanç ve uygulamalar sistemi"*; Shaw (2005)'a göre din, *"Tanrıyla ebedi ve ezeli birliği kucaklamak için ruhun yeniden dirilme ve kutsal olana inanması"*; Hackney & Sanders (2003)'e göre din, *" bilişsel, duygusal, güdüsel ve davranışsal yönleri içeren çok yüzeyle bir şey"*; Adams (1995)'a göre din, *"beş büyük dünya dini veya diğer küçük dinlerin biri ile ilişkili özel ibadet, teoloji ve ritüel veya iman biçimleri"*; Faiver, Ingersoll, O'Brien & McNally (2001)'e göre din, *"spiritüelliği ifade etmenin ve beslemenin sosyal aracı"dır* (Akt:Cirhinlioğlu, 2010:5).

Din, insanın tabiatüstü özelliklere sahip bir varlık olarak algıladığı Allah'la kurduğu ruhsal ve manevi bir ilişkidir. Din, insana ait bir konu olarak, bireyin ruhsal yapısını, bilinçli ya da bilinçsiz olsun, etkilediğinden psikolojinin inceleme alanına girmiştir. Din psikolojisinin temel özelliği, hayatın özü demek olan duyguyu, bilinci ve dinsel aksiyonu bilimsel yöntemlerle araştırmaktır (Armaner, 1980:2-10). Din, birbiri ile ilgili üç kavram üzerine kurulmuştur. Gerçek karşısındaki ilişkileri karşılıklı olan bu kavramlar, evrenin mutlak yapısında bulunan sezgi vasıtasıyla birlikte ortaya çıkarlar. Bu kavramlar:

1-Bizzat kendisi için bireyin değeri

2-Birbirleri için dünyadaki farklı bireylerin değeri

3-Bir toplumu, kendi farklı bireylerinin karşılıklı ilişkilerinden çıkararak ve bu bireylerin her birinin varlığı için zorunlu olan objektif dünyanın değeri. Dinsel şuurun ilk anı, kendi kendine değer biçme ile başlar (Whitehead, 2001: 85).

4.4.2. Fenomenoloji ve Din

Toplum hayatında olmazsa olmaz bir fenomen olan din olgusu, genelde toplumla karşılıklı ilişkilere sahip olduğu gibi özelde de toplumsal değişimle karşılıklı ilişkilere sahiptir. Din kutsal, aşkın ve insanüstü bir fenomen olmakla birlikte toplumla varlık sahnesine çıkması itibari ile toplumsal değişimden etkilenmektedir. Saf bir fenomenoloji kavramı, Alman filozof E. Husserl (1859-1938) tarafından geliştirildi. Etimolojisi dikkate alındığında fenomenoloji,

"bilince görünen herhangi bir şeyi analiz etmek" anlamına gelmektedir. Bir fenomen, objenin gerçekten eş anlamlısı değildir. Sonuç olarak fenomen, hem bir sujeye bağlı olan objedir, hem de objeye bağlı bir sujedir. Bundan dolayı yönelme kavramı önemlidir; bu kavram fenomen-obje, bilinç-suje arasındaki ilişkinin ayırt edici niteliğidir. O halde Fenomenoloj, suje (özne) ile obje (nesne) arasındaki başkalık ilişkisinin, bir yaşanmış tecrübe düzeyinde açıklanmasıdır. Böyle bir teorinin dini problemlere uygulanmasının ne kadar önemli olduğunu kolayca kavrayabiliriz. Gerçekte bir din fenomenolojisi çerçevesinden bakıldığında, obje kutsalla ve suje insanla özdeşleşir (Meslsin, 1973). Berger, Durkheim ve Weber'e göre, din, her şeyin üstünde, insan hayatını düzenleyen bir fenomendir. Çok güçlü bütünlleştirici bir işleve sahiptir. Toplumunu bir arada tutan nedir? İnsanoğlu, nasıl olup da dar çerçeveli kişisel ve ön yargılı menfaatlerini aşip karşılıklı aitik ve dayanışma hissini geliştirebilmektedir? Bacon'un ferasetiyle hissettiği bu bağlar içerisinde en kuvvetlisi dindir. Durkheim'e göre, dinin, intihar ve suç oranlarının önlenmesinde önemli bir etkisi vardır. Weber'e göre de, insanların dünyayı anlama biçimlerinde ve bu anlam çerçevesi içerisinde pratikler yüklemesinde dinin önemli fonksiyonları vardır (Akt: Kızmaz, 2005).

4.4.3. Dini Düşünce, İnanç ve Davranışların Gelişimini Etkileyen Faktörler

1-Aile

2-Akran Grupları

3-Eğitim Düzeyi

4-Dini Eğitim

5-Cinsiyet

6-Sosyal ve Ekonomik faktörler

7-Irk

8-Fiziksel ve Psikolojik Olgunlaşma

9-Dini Gelenekler

10-Ekolojik Bağlam ve Yerleşim Yeri Büyüklüğü (Cirhinlioğlu, 2010:27-34).

4.4.4. Dinin İşlevleri

Dinin insan üzerindeki etki ve işlevleri fizyolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç kategoride incelenmektedir.

4.4.4.1. Dinin Psikolojik Kaynakları

Dinin özellikle psikolojik etki ve işlevleri diğerlerine oranla biraz daha ön plana çıkmaktadır. Bu konuda üretilen teorilerin birçoğu, dinin temel işlevinin psikolojik olduğunu ileri sürmektedirler. Psikolojik bir olgu olan dini, inanç ve değerlerin, insanın ruhsal yönü, kişilik ve karakteri, ruh sağlığı, ahlaki tutum ve davranışları üzerinde etkili olması son derece tabiidir. Ayrıca, dini inancın diğer alanlara olan yansımalarının psikolojik yapı ile olan yakın ilişkisi ile ilgili olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle son dönemlerde dini inanç ve uygulamalar (özellikle iç güdümlü) ile ruh sağlığı arasında anlamlı derecede olumlu ilişkiler tespit eden çok sayıda tecrübi araştırmalar yapılmıştır (Karaca, 2010:73-74). Dini inançlar, bireyin günlük hayatında karşısına çıkacak farklı durumlarda ne yapacağını, çok az şüphe bırakacak şekilde belli kurallara bağlayarak temin etmektedir. Zorluklar ve tehlikelerle dolu bir dünyada yaşayan insanın, kader inancı ile birlikte inandığı varlığın koruyuculuğunu hissederek rahatlaması ruh sağlığı açısından önemli birer kazanımlardır (Kur'an-ı Kerim, Sebe, 34/21; Hud, 1/57). Yapılan araştırma sonuçları da göstermektedir ki, insanlara niçin dindar oldukları sorulduğunda en yaygın olarak "*din hayatımıza anlam veriyor*" cevabını

verdikleri görülmektedir. W. James dini, "*inanın insan için yaşama gücü ve hayat kaynağı*" olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde Jung da, dini inanç ve pratiklerin ruh sağlığına olumlu yönde katkıda bulunduğunu pek çok kez ifade etmiştir. (Karaca, 2010:75).

Din, bireyin içine düştüğü, ruhsal bunalım ve çıkmazların aşılmasında insana yardımcı olabilmektedir. Bu durum, insanın ruh sağlığını olumlu etkilediğinden, iyimser bir hayat felsefesini de desteklemektedir. Koenig, yaşları ortalama 70 olan 542 kişi üzerinde yaptığı araştırma sonucuna göre, araştırmaya katılan deneklerin %90'unda dini inancın hayatlarında aldıkları tüm önemli kararlarda belirleyici olduğu sonucunu elde etmiştir (Karaca, 2010:83). Böylece din, günlük hayatın çalkantı ve kargaşalarından sarsılan insanlara emniyetli bir liman işlevi icra ederek güvenli bir sığınak işlevi görmektedir (Uysal, 1996).

Bir bütün olarak ele alındığında dinin, bir "*ilahi*", bir de "*insani*" olmak üzere iki farklı boyutu olduğu görülür. Allah'a güven ve bağlılık temeli üzerinde, derin bir minnettarlık duygusu ve dini vazife şuurunun ifadesi ve göstergesi olarak anlam kazanan çok değişik uygulamalar dini hayatın ayrılmaz bir boyutudur. Her şeyden önce din, kendisini tabiatüstü, insan ötesi kutsal bir kaynağa ait olarak takdim etmektedir. Tabiatüstü bir kaynağa atfedilen esasların fertler tarafından kabullenilmesi, yaşanması ve uygulanması sonucu ortaya çıkan duygular, düşünceler ve davranışlar vardır. Din her inanan kişinin psikolojik hayatına birer manevi değer olarak katılan ilahi esaslar, ferdi ve toplumu etkilemek suretiyle, dini tecrübe ve davranışların çok çeşitli şekillerine imkân verirler (Hökelekli, 2010:64-65).

Din, geçmiş deneyimlerin bir parçası olarak hem beklentilerin hem de meydana gelen olayların, durumların ve davranışların nedenleri hakkında bireyin yaptığı çıkarımların bir şekillendiricisi olarak devreye girebilmektedir. Bu nedenle din psikologları, yüklem davranışı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yönelik araştırmalarını Proudfoot ve Shaver'in, yüklem teori ve kavramlarını ilk defa din psikolojisi araştırma alanına taşıdıkları 1975 tarihinden sonra yapmaya başlamışlardır (Spilka & Schmidt, 1983:326; akt: Şahin & Tatlıoğlu & Küçükköse: 2012:133). Dinlerin, aralarındaki farklılıklara rağmen birleştikleri en önemli husus, insan ile aşkın bir varlık arasında belli bir münasebetin varlığının kabul edilmiş olmasıdır (Peker, 2003). Dini inançların, önemli bir özelliği inananlarına bir bakış ve yaklaşım tarzı kazandırmasıdır. İnanan insan, bu bakış ve yaklaşım tarzından hareketle meydana gelen olayların meydana geliş şekli, kaynağı ve arka plandaki güç hakkında yaptığı açıklamalarını anlamlı kılan dini içerikli kavramlar kullanmaya başlar (Şahin & Tatlıoğlu & Küçükköse: 2012: 135).

Bütün dinler, belirli davranış kalıplarına uyulması, emredilen ibadet ve ritüellerin yerine getirilmesi suretiyle Tanrı'nın kontrolü vasıtasıyla her şeyin iyi olacağı şeklinde sundukları bir mekanizma ile insanların gelecekteki sonuçları tahmin ve kontrol etme ihtiyacını doyurmaktadırlar (Spilka ve ark., 1985). Thompson'a göre dini inançlar, trajik olayların yaşandığı durumlarda anlam sisteminin devamlılığının sağlanabilmesi için; gelecekteki olayların tahammül edilebilir olduğuna dair teminatı verme, olayın olumsuz sonuçları ile bir arada bulunan olumlu sonuçları belirleme ve olayın bir rastlantı olmayıp, bir planın parçası olduğunu tespit etmek suretiyle, inanan insanın olayı açıklamasını kolaylaştırmakta böylece benliğin korunmasını sağlamaktadır (Yaparel, 1994). Olumlu benlik bilinci oluşturma ve koruma sürecinde önem derecesi bireyden bireye farklılaşan dini ve dini olmayan etkenler, bireylerin dini ve dini olmayan yüklem eğilimlerini etkilemektedir (Spilka ve ark., 1985; akt: Şahin & Tatlıoğlu & Küçükköse: 2012: 132-133).

Gazali'ye göre, "eğer dinin etkisi olmazsa, insanın kalbini heva ve hevsten korumak mümkün olmaz, şeytanlar onun kalbine girer. Bu durumda Allah, onların nefislerini muhafaza etmeyip, onları şeytanın vesveseleriyle baş başa bırakır. Böylece şeytan onları daima, şene ve kötülüğe çağırır, kötü işlerle onları aldatır; mayalarındaki bozuk şeylere, şehvete, insana,

Allah'ın buyruklarına karşı çıkmaya davet eder. Bunların neticesinde nefis, adeta şeytanlaşır. Kötülüğü emredip, iyiliği nehyeden bir hale gelir. Böylece Allah, mü'minleri kendi nefislerine şahit tutup, onlara tevhit ve takvayı ilham eder. Aynı şekilde kafirleri de kendi nefislerine şahit tutarak, onlara da fücür ve ma'siyeti ilham eder (Karacoşkun, 2012:85-86).

Frankl, modern insanın en büyük sorununu anlam ihtiyaç ve arzusunun engellenmesinde görmektedir. Geliştirmiş olduğu Logoterapi'ye göre, insanda doğuştan var olan anlam arzusu, onu en acımasız ve en korkutucu şartlar altında bile sarılabileceği bir değere, bir amaca veya hedefe yöneltebilir. Anlam arayışındaki insan, en uygun çözüme ulaşmak ve böylece içine düştüğü gerginlikten kurtulmak amacıyla çözüm arar. Bu çerçevede bazen bilime, bazen ideolojilere, bazen de dinin mesajlarına müracaat etmektedir. Ancak, bilim, fikir ve ideolojiler bireyin bu anlam arayışına kesin bir çözüm olamamaktadır. Anlamsızlıktan kurtulma ve anlamlı bir hayata kavuşma sürecinde dini değerler ile anlam arayışı arasında önemli bir ilişki vardır. Allport da dinin zihinsel ve ruhsal yönden en mükemmel anlam kaynağı olduğunu vurgulayarak şöyle der: "Din her şeyin derinliğinde bulunan anlamı keşfetmede en büyük güçtür (Bahadır, 2010:52-53).

Dini hayat bireyin kişiliğini etkilerken, kişiliği de dini yaşamın şeklini belirlemede etkili olmaktadır. Bu açıdan din ile kişilik arasında karşılıklı bir ilişki vardır. İnancı güçlü bir bireyde, kişiliğin bütününe kuşatan bir yaşantı olmakla birlikte, özellikle dini duygu dini düşünce, dini tutum ve davranışlarla ilgili yanları açısından kişiliğin önemli bir belirleyici olarak din kayda değer bir konudur. İslam dinine göre, mü'min kişilik aynı zamanda ideal kişiliktir. En iyi model de Hz. Muhammed'dir. Onun şahsında örneklerini görebildiğimiz ideal mü'minin kişilik özellikleri, mü'min bireylerin dengeli ve uyumlu bir insan olmalarını öngörmektedir (Karacoşkun, 2012:197-199).

4.4.4.2. *Dinin Sosyal Etki ve İşlevleri*

Yaşayan her din, doğası gereği sosyal münasebetler kurma ve onları sürdürme zorunluluğu içindedir. Her dini fiil aynı zamanda ferdi ve toplumsal bir fiil olmaktadır. Bir din sosyal yapı ile ne kadar bütünleşmişse, insanların günlük davranışlarının dinle tanımlanması o kadar muhtemeldir (Günay, 2000:230-231). Tarihte olduğu gibi günümüzde de din, toplumları etkilemekte, yönlendirmekte, toplumların değişme sürecinde görece olumlu veya olumsuz roller oynamakta, toplumsal şartlar içinde değişen ve değiştiren bir güç olarak var olmaktadır (Okumuş 2009). Dinsel kişi, varlığı değerler âlemi olarak görür, bu görgü ile duygulanır ve bu duygu ile onların korunmasını ve devamlılığını sağlamak ister. Evreni duygulan ile değil, kalp ve vicdan gözü ile görür. Sosyo-kültürel etkenlerin hepsi, uyan olarak bireyi etkiler. Kişinin ahlakını, dinsel inançlarını var eden de bu faktördür. Din hem bireyi hem de toplumları etkileyen sosyo-kültürel bir kurumdur. Birey tüm bu koşulların aynası olarak karşımıza çıkmaktadır (Armaner, 1980:73-75). Dinlerin müntesiplerinde oluşturmaya çalıştığı sosyal hayat formu, ahlak kavramıyla yakından ilgilidir. Din diğer ahlak kaynaklarının (vicdan, toplum, sezgi, akıl vb) sahip olmadığı metafizik motivasyonlarla insanlar üzerinde etkili olabilmektedir. Toplumca, "iyi" olanı yapmada, dindar insan aynı zamanda sevap elde etme inanç ve düşüncesi ile güdülenmektedir. Kul hakkını çiğnediği zaman, Ahrette cezasını çekeceğine inanan insan, başkalarının hakkına daha fazla özen göstermekte, sosyal kurallara daha iyi uyum sağlamakta ve haksızlık yapmaktan çekinmektedir. Dinler, etkili oldukları toplumlarda aynı zamanda güçlü bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Dindar kişilerde toplumsal suçlar, sadece suç değil, aynı zamanda günah olarak algılanmaktadır. Dini inanç ve değerler, sosyal bütünleşmenin önemli kaynaklarından biridir. Dini öğretiler, sosyal beceri, toplum yaranna davranışları destekleme, aile içi uyum ve yardımlaşma gibi değerler aracılığı ile olumlu davranışları yüreklendirerek sosyal bütünleşme ve toplumsal barışa önemli katkılar üretmektedir. Dinin etkisini yitirdiği toplumlarda, sosyal çözümler daha hızlı şekilde gerçekleşmektedir. Sevgiye dayalı bir ilişki

modeli, dindarlığı tanımlayan en tipik özelliklerden biridir. İnanan insanın inandığı varlığa yönelik sevgisi, onu kendisi de dâhil olmak üzere, âlemdaki diğer canlı-cansız varlıklarla sevgi temelli ilişkiler kurmaya yöneltmektedir. İnanan bireyin çevresi ile kurmuş olduğu sevgi ilişkisi geri dönerek ondaki ilahi sevgiyi beslemekte ve döngüsel olan bu süreç böylece devam etmektedir. Esasen sevgi, insani bir ihtiyaçtır. Sevginin olmadığı bir dünyada hayatın ne kadar zor olacağı açıktır. Bu alanda yapılan çalışmalar göstermektedir ki, kucağa alınmayan, sevilmeyen, okşanmayan çocuklarda ölümle bile sonuçlanan gelişim bozukluklarına ve hastalıklara rastlandığı tespit edilmiştir. Hemen hemen bütün dini öğretilerde inananlardan başkalarını sevmeleri, affedici ve yardımsever olmaları istenmektedir. Bütün dinlerin paylaşacağı düsturların başında, *"kendin için istediğini, başkası için istemedikçe, gerçek inanmış olmazsınız"* veya *"kendine nasıl davranılmamı istiyorsan, başkalarına da öyle davran"* gibi ilkeler gelmektedir. Bu konuda Allport yaptığı çalışmalarda, düzenli olarak dini görevleri yerine getiren kimselerin ve iç güdümlü dini yönelimlere sahip bireylerin toplumda en az önyargılı kişileri oluşturduğu sonucunu elde etmiştir (Karaca, 2010:86-87). Dini inanç ve değerlerin, sosyal davranışı kolaylaştırıcı düzenlemelerle sosyal bütünleşmeyi destekleyen ve kişisel mutluluğu artıran bir etkisi vardır. Dindarların, toplumsal sorumluluk gerektiren işlerde, daha duyarlı olmalarını öneren pek çok dini kural ve tavsiyeler bulunmaktadır. Dindar insanların, evliliklerinde daha mutlu oldukları, aile efradı ile daha iyi geçindikleri, yabancılara karşı daha yardımsever oldukları, kibarlık ve dürüstlükleriyle ön plana çıktıkları tespit edilmiştir (Armaner, 1980).

Bireyin aldığı dinsel kültür, sağlam ve akla dayalı olduğu hallerde, din en etkili anlamda kişiliğin en derin noktalarına kadar nüfuz ederek kişiyi yüceltici görevlerini yerine getirir. Aslında dinin toplumsal görünümüne rağmen, dinsel yaşam bireyin içinde geçer ve kişinin kendisi ile ilgilidir, yani bireysellik yönü daha ağır basmaktadır (Armader, 2010: 75-78). Whitehead (2001)'e göre dinsel inancın değiştirme ve dönüştürme özelliği vardır. Dini davranışlar, dini uygulamaları ifade etmektedir. Tüm dinler, dini inançlara dayanan belirli davranışsal gereklilikler ve kısıtlamalar ileri sürerler (Cirhinlioğlu, 2010:21). Kişinin aktif olabilmesi, kişisel ve çevresel güçlüklerle başa çıkabilmesi için pozitif bir ruh haline gereksinimi vardır (Frankl, 1997). Araştırmacılar veya kuramcılara göre din, sosyal bağları güçlendirmekte, sosyal desteğe ulaşmayı kolaylaştırmakta, baş etme davranışlarını arttırmakta ve bir bilişsel şema ve yorumlama çerçevesi sağlayarak uyumu etkilemekte, insanların en azından belli koşulları veya olayları nasıl değerlendirdiklerini şekillendiren bir tutum süreci olarak ele alınmaktadır (Cirhinlioğlu, 2010: 107).

4.4.4.3. *Dinin Fizyolojik Etki ve İşlevleri*

Dinin fizyolojik etkileri de olup, samimi dindarların, bağışıklık sistemlerinin daha güçlü olduğu, daha uzun yaşadıkları, kanser hastalığından ölüm oranlarının daha az olduğu, daha az kalp hastalıklarına yakalandıkları, daha düşük kan basıncı ve kolestrole sahip oldukları, daha az sigara içtikleri, bağımlılık oluşturan ve bünyeyi tahrip eden pek çok zararlı alışkanlıktan uzak durdukları ve onların etkilerinden uzak kaldıkları, daha çok egzersiz yaptıkları, daha iyi uyku düzenine sahip oldukları yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Ancak asıl konumuz bu olmadığından burada dinin bu boyutu üzerinde durma ve ilgili çalışmalara değinme gereği duyulmamıştır. Amerika'da Byrid (1998) tarafından kalp damarları tıkanan 393 hasta üzerinde yapılan bir çalışmada, araştırmaya katılan deneklerin, yaptıkları duanın hastalıkları üzerinde anlamlı bir şekilde iyileştirici etkisi olduğunu söylemişlerdir (Akt: Koç, 2006: 317-338)

4.5. *Baş Çıkma Davranışı ve Din*

Dini inançlar, insanı etkileyen, yönlendiren, şekillendiren çok önemli faktörlerdir (Peker, 2010:215). Dünyada yaşanan sorunlarla başa çıkma konusunda dini olmayan birçok yöntem

bulunmaktadır. İnsan, kişisel eylemlerinde başarılı olmaya ne kadar sıkı çalışırsa çalışsın, belli sınırları aşamamakta yani insan olarak kalmaktadır. Başa çıkılmaz durumlarla karşılaşıldığında ise, Kutsal'ın dili (sabır, hikmet, ıstırap, ümit, sınırlılık, ilahi amaç, kader vb) daha uygun bir hale gelmektedir. Her şeye gücü yeten bir otoritenin varlığına inanmak ve ona içten bir bağlılık göstermek, bireysel güçlerin Allah'ın gücü ile birleştirilip, karşılaşılan sorunlara O'nun gücüyle başa çıkma sonucunu da beraberinde getirmektedir. Böylece kişi rahatlayarak, mevcut gücünü daha iyi kullanabilmektedir. Allah ile kurulan ilişkinin, inanan insanın psikolojik dengesi için bir sigorta işlevi gördüğünü söyleyebiliriz.

Psikolojik olarak sarsılmış insanların en genel belirtilerinden birisi çekilme ve gerilemedir. Örneğin, yüksek düzeyde kaygılı insanlar, normal sosyal ilişkilerinden çekilme eğilimi gösterirler. Sorunlarla başa çıkma yetenekleri ve etkinlik duyguları azalan insanlar, sosyal ve duygusal olarak yalnız bırakılmış bir hale gelebilirler. Din özellikle, "*zorluklarla mücadele*" süreci ile birlikte hayatın diğer aşamalarında insanın birçok ihtiyacını karşılamaktadır (Karaca, 2010:75-76). İnsanın kendisine inanması demek, bir benliğe sahip olduğuna, kişiliğinin değişmeyen bir özü, çekirdeği olduğuna, şartlar değişmiş olsa bile ufak değişiklikler haricinde özünün hayatı boyunca aynı kalacağına inanması; insanın başkalarına inanması demek, onların temel tavırlarının değişmezliğine, güvenilirliğine kısaca kişiliklerinin özüne güvenmesi demektir. İnsanın başkalarına inanmasının bir anlamı da öncelikle kendisinin ve diğer bütün insanlığın sahip olduğu imkânlarla duyduğu inançla ilgilidir (İmamoğlu & Yavuz, 2011:220). Karaca (2010:83)'nın belirttiği gibi, dinin rahatlatıcı etkisini üç şekilde ifade edebiliriz:

1-İnanan insanlar, günlük hayatlarında karşılarına çıkabilecek şeyleri, nasıl davranılacağına çok az şüphe bırakacak şekilde belli kurallara bağlamakta

2-Sosyal reddedilme ve terk edilme korkusunu yatırtmakta

3-Kendilerini kutsalın korumasında hissederek rahatlamaktadırlar.

5. Tartışma ve Sonuç

Sonuç olarak dinsel, hem modernleşmiş hem geleneksel toplumlarda diğer sosyal kontrol değişkenleri ile birlikte, bir sosyal kontrol unsuru olarak işlev görmektedir. Sosyal bir varlık olan insan diğerleri ile bir arada olmanın ve etkileşimde bulunmanın doğal bir sonucu olarak zaman zaman kişilerarası/sosyal çatışmalar ve problemler yaşayabilmektedir. Whitehead (2001)'e göre, üç gelenek olan, "din, felsefe ve bilim" insan hayatını anlamlı kılmak için değişik yollardır. Ona göre, kaosu ve donukluğu ortadan kaldıracak formül, mevcut "*dinler arası diyalog*"dur. Diyalog aynı zamanda uzlaşmaya da kapı açmalıdır. Yeni bir dünya kurmanın yolu, bütün dinlerin beceri ve hünerlerini bu dünya için kullanmalarına bağlıdır. Dini inanç ve değerleri benimseyen ve bunlara uygun bir hayat yaşamaya çalışan bireylerin hayatlarında çok yönlü değişimler ve etkiler ortaya çıkmaktadır. Dinlerin çatışmaya nazaran, bütünleştirici etkisi yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Dini kaynaklı sosyal çatışmaların nedeni çeşitli olup aynı zamanda da zıtlıklar içermektedir. "Biz" ve "onlar", "ben" ve "öteki" arasındaki ayrım çok keskinleştikçe sonuç çatışmaya ve zulme dönüşmektedir. Çatışmaların çoğu, din kisvesi altında yapılmasına rağmen, gerçekte dinin dışındaki başka dinamikler -siyasi, iktisadi, coğrafi güç ve imtiyaz paylaşımı- tarafından da gerçekleştirilmektedir (Hökelekli, 2010:155). Din tabiatüstü ilişkiye dayalı olarak dünyanın ve hayatın bütün yönlerini birleştirmeye yönelir. Böylece, dini yaşayış, insanın bütün boyutlarını kuşatmış olur. Diğer taraftan hayata dair bütün olay ve olgular, katı bir din anlayışı çerçevesinde yorumlandığında, küresel sistemin tüm değerleri bu defa düşman olarak algılanmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda, yüksek derecede organize olmuş, farklılaşmış dini inanç ve tutumlara sahip olan kişilerin kişilik yapılarının, daha alt seviyede organize olmuş inançlara sahip kişilerin kişilik yapılarından belirli bir şekilde ayrılmakta

oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan yüksek derecede organize olmuş dini inanç ve tutumlar, bunlara sahip kişilerdeki "ben" yapılarının tamamlayıcı bir parçasıdır (French, 1974; akt: Hökeleli, 2010:188-189). Özellikle Batı dünyasında din, anormal düşünce ve davranışların normalleştirilmesi sürecinde işlevsel bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gerçekten de dini inançlar, insanların kontrol ve özsaygı durumlarını besleyici, kaygıların azaltılması konusunda alternatifler sunan, ümit aşılama, sosyal davranışı kolaylaştırıcı düzenlemelerle sosyal bütünleşmeyi destekleyen ve kişisel mutluluğu artıran bir işlev görmektedir (Karaca, 2010:74). Din insanlara bir dünya görüşü, olaylara bakış açısı, hayat ve ölüm ötesi hakkında ilmin ve teknolojinin sağlayamadığı bir teselli ve güven vermektedir (Şentürk, 1997). Amerika'da yapılan bir alan araştırmasında, deneklerin %82'si, bireysel dua etmenin verdiği gücün, sağlıklı olmak için faydası olduğuna; %73'ü ise başkalarının hastalıklarının iyileşmesine yardımcı olduklarına inandıklarını söylemektedir (Polama & Gallup, 1991: Koç, 2006: 317-338).

Birey, katı, şekilci ve taklitçi bir din anlayışından uzak durduğu, tüm içtenliği ile Allah'a yöneldiği oranda dinin moral alandaki etkisi artacaktır. Avrupa ve Amerika'da eğitim ve ruh bilimi üzerinde çalışmalar yapanlardan Comenius (1592-1670) bu konuda ilk kez din eğitiminin Ortaçağ zihniyetinden kurtulması gerektiğini savunarak "Didactica Manga" adlı eserinde, "Devlet, hükümet ve din adamlarının her türlü kötülüklerin kaynaklarını kurutacak ciddi önlemler almalıdır" demektedir (Comenius, 1964:50). Kişi üzerinde etkileri açıkça bilinen dinin eğitsel rolünü Durkheim, "dinin gerçek fonksiyonu bizi düşündürmek, bilimizi zenginleştirmek değildir. Fakat bizi hareket ettirmek, bizim yaşamımıza yardım etmektir. Kendisini bir tanrıya veren inançlı kişi sadece bilinmeyen yani hakikatleri gören bir adam değil, bunun da üstünde olanı yapmaya gücü yeten bir kişidir. O, yaşamın zorluklarını ister katlanarak karşılamak, isterse yenmek için, kendince daha fazla güç duyan kimsedir" şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Watch (1987)'a göre, din ile toplum arasındaki ilişkiler dinamik olup, din ile toplum arasındaki ilişkilerde dinamizm etkilidir.

Burada özellikle vurgulamak gerekir ki; sosyal çatışmaların çözümünde dinin rolünü küçümsemek veya abartmak yerine her iki yaklaşıma da akılcı yaklaşmak daha faydalı olacaktır. Hem bireysel hem de toplumsal anlamda empati kurabilme, hayatın kutsallığına inanma, içsel dünyayı olgunlaştırma, tepkisellikte ölçülü olma, önce anlamaya çalışma türündeki yaklaşımlar çatışmayı dizginleyecek önemli faktörlerdir (Aydınalp, 2010: 212). Toplumların şekillenmesinde ve insan davranışlarının kontrol edilmesinde dinin aktif bir rolü vardır (Kızmaz, 2005). Karşınızdaki insanı ne kadar iyi dinlerseniz ve ne kadar iyi anlarsanız karşınızdakiler de sizi o kadar iyi dinleyecek ve o kadar iyi anlayacaklardır. Yani siz konuşulanları dikkatle dinlerseniz, siz konuştuğunuzda da karşınızdaki insanlar sizi dikkatle dinleyecektir. Burada dinin karşılıklı bilişme, anlaşma ve görüş alış verişinde toplumsal işleri düzenlemeye sıkça vurgu yapmak suretiyle insanları birleştirici ve sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı bir fonksiyon eda ettiği bir kez daha gün yüzüne çıkmaktadır. Zira İslam başta olmak üzere özellikle ilahi dinlerin temel kaynaklarına bakıldığında ötekine değer verme, onun haklarını gözetme, sadece eliyle değil diliyle ve hatta yüz ifadeleri ile dahi çekiştirmeme ve zarar vermeme öğütlenmekte, emin yani güvenilir olmak hakiki müminliğin yani samimi inanmışlığın en temel şartı olarak ileri sürülmektedir. Bütün bunlardan hareketle, çatışmaları çözme, insanlar arasında sağlıklı ve etkili bir iletişim sağlama ve ötekini anlamının en önemli araçlarından olan empati kültürünü oluşturma ve geliştirmede dinin çok büyük ve vazgeçilmez bir fonksiyona sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- ALBRECHT, Kari (2006). *Sosyal Zeka: Başarının Yeni Bilimi*. (Çeviren: Selda Gökten). İstanbul: Timaş Yayınları.
- ALFRED, N. Whitehead (2001). *Dinin Oluşumu. A.N. Whitehead'ın Din Anlayış ve Hayatın Bütünlüğü*. (1. Basım). (Çev: Mevlüt Albayrak). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- ARKONANÇ, Oğuz (1999). *Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti.
- ARMANER, Neda (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. (1. cilt). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- ARMANER, Neda (1964). *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*. İstanbul: MEB Bilim Serisi.
- BAHADIR, Abdülkerim (2010). *Dindarlığın Kaynakları*. (Editör: Hökelekli, Hayati). Din Psikolojisi. (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı.
- YAPAREL, R. (1994). *Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 278.
- AYDINALP, Halil (2010). *Sosyal Çatışma ve Din*. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(2), 187-215.
- BEDEL, Ahmet (2011). *Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri Eğitiminin Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmış Doktora tezi. Konya Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BERGER, Peter L. (1999). *Dini Kuramlar*. Toplum Bilimi Yazıları. (Çev: Çiftçi, A.). İzmir: Anadolu Yayınları.
- CİRHİNLİOĞLU, F. Gül (2010). *Din Psikolojisi*. (1. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık Dağıtım.
- COMENIUS, J. Amos (1964). *Didactica Magna (Büyük Didaktika)*. (Çev: Hasip A. Aytuna). Ankara.
- OKUMUŞ, Ejder (2009). *Toplumsal Değişme ve Din*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (30), 323-347.
- DEMİR, Ömer & ACAR, Mustafa (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- FRANKL, E. Victor (1997). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çeviren: BUDAK, Selçuk) Ankara: Öteki Yayınevi.
- GÜNAY, Ünver (2000). *Din Sosyolojisi*. (3. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2010). *Din Psikolojisi*. (8. Basım). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HÖKELEKLİ, Hayati & PEKER, Hüseyin & KARACA, Faruk & BAHADIR, Abdülkerim & MEHMETOĞLU, A. Ulvi (2010). *Din Psikolojisi*. (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı.
- İMAMOĞLU, Vahit & YAVUZ, Adem (2011). *Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi*. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 (23), 205-244.
- KARACA, Faruk (2010). *Dindarlığın Etkileri*. (Editör: Hökelekli, Hayati). Din Psikolojisi. (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı.

- KARACOŞKUN, M. Doğan (2012). *Din Psikolojisi Bilimi ve Türkiye'deki Gelişimi*. (1. Baskı). (Editör: Karacoşkun, M. Doğan). Din Psikolojisi. Grafiker Yayınları, Yayın No:95.
- KIZMAZ, Zahir (2005). Din ve Suçluluk: *Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1), 189-215.
- KOÇ, Mustafa (2006). *İbadet ve Dua*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 317-338.
- KUR'N-I KERİM, *Sebe Suresi*, 34/21 ve *Hud Suresi*, 11/57.
- MEHMETOĞLU, A. Ulvi (2010). *İnanç Psikolojisi*. (Editör: Hökelekli, Hayati). Din Psikolojisi. (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı.
- MESLİN, Michel (1973). *Din Fenomenolojisi ve Dini Fenomenlerin Morfolojisi*. Din Bilim Yazılan. (Çev. : Zeki ÖZCAN, 2001).
- OGÜLMÜŞ, S. (2001). *Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÖZBEK, A., G.A.Leutz (2003). *PSİKODRAMA Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim*. (2. Basım). Ankara: Psikodrama Enstitüsü Yayınları.
- ÖZTÜRK, Orhan & ULUŞAHİN, Aylin (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. (Yenilenmiş 11. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti.
- PEKER, Hüseyin (2010). *Tövbe, Dine Dönüş ve Din Değiştirme*. (Editör: Hökelekli, Hayati). Din Psikolojisi. (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisans Programı, s.s. 215.
- PEKER, Hüseyin (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- SEBER, Gülten (1991). *Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Güvenirliliği ve Geçerliliği Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmış Doçentlik Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- ŞAHİN, Adem & TATLILIOĞLU, Kasım & KÜÇÜKKÖSE, İsmail (2012/ *Dini Yükleme Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1), 131-157.
- SENCER, Muzaffer (1999). *Dinin Türk Toplumunda Etkileri. Tarihsel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- SPİLKA, B., SHAVER, P., KIRKPATRICK, L., A. (1985). A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24 (1), s.1-118.
- ŞENTÜRK, Habil (1997). *Din psikolojisi*. İstanbul: Esra Yayınları.
- UYSAL, Veysel (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- WATCH, Joachim (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. (Çev: İnandı, B.). Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi yayınları.
- YAPAREL, R. (1994). *Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 278.
- ÖKTEM, Öget (14 Aralık 2012). *Empati ve Zihin Kuramı*. Erişim tarihi: 15.01.2013, http://www.noropsikoloji.org/haber_detay.asp?haberID=227.